

Magyar Képzőművészeti Egyetem
Doktori Iskola

MŰTÁRGYAK MIKROSZKÓPOS FAFAJ-MEGHATÁROZÁSA

Restaurátori vizsgálatok és egyéb tudományterületek kapcsolata

DLA értekezés tézisei

Tuzson Eszter
2014

Témavezető: Dr. Menráth Péter
DLA habil, prof. em.
Konzulens: Dr. Fehér Sándor
PhD, egyetemi docens, NYME SKK

Bevezetés

Képzőművészeti, iparművészeti és néprajzi tárgyi emlékeink egyik legfontosabb alapanyaga a fa. A faanyag ismerete elengedhetetlen restaurálásukhoz és a művészeti emlékek minél teljesebb és pontosabb megismeréséhez.

A restaurátori munka sokoldalúsága szükségessé teszi, hogy művelői jártasak legyenek művészettörténeti, viselettörténeti, ikonográfiai kérdésekben vagy a természettudomány területén. Minden olyan tanulmány segíti ezért munkájukat, mely az adott területre vonatkozó ismereteket rendszerbe foglalja és átláthatóvá teszi.

Mindezek szellemében *Műtárgyak mikroszkópos fafaj-meghatározása* címmel írt doktori értekezésem, célja az volt, hogy az európai gyűjteményekben megtalálható képzőművészeti műalkotások anyagaként alkalmazott fafajok elterjedési és felhasználási területét, restaurálásuk szempontjából lényeges tulajdonságait összegyűjtse, bemutassa, fő hangsúlyt helyezve a meghatározásukhoz szükséges, fényképekkel illusztrált faanatómiai jellegzetességekre.

Doktori értekezésem témájához szorosan kapcsolódik, és azt kiegészíti mestermunkám, mely *Fakönyvtár* címen a dolgozatban ismertetett fafajok makroszkópos és mikroszkópos metszetgyűjteményét tartalmazza, továbbá a tárgyalt fafajok művészeti alkalmazásának illusztrálására *Mikroszkópos fafaj-meghatározási vizsgálatok* címen, 19 hazai és külföldi gyűjteményből és templomból származó képző- és iparművészeti műalkotás általam végzett fafaj-meghatározási vizsgálatát mutatja be.

Az értekezés tézisei

1. Műtárgyak fafaj-meghatározási vizsgálatának jelentősége

A műtárgyalkotó faanyag fafájának ismerete a helyes restaurálási beavatkozás mellett a művek datálásához, származási helyének meghatározásához is hasznos információval szolgálhat a restaurátorok, a művészettörténészek és a régészek számára. A műtárgyak faanyagáról megszerezhető komplex ismeretek azonos fontosságúak a kötőanyagok, a pigmentek és a stílusjegyek ismeretének jelentőségével és mindezek együttesen alkalmasak egy műtárgy pontos és hiteles leírására.

2. Mikroszkópos fafaj-meghatározási vizsgálatok szükségessége

Régi műtárgyak anyagának fafaja szemrevételezéssel általában nem vagy nehezen állapítható meg. A többnyire elszíneződött, szennyeződéssel fedett, vagy korábban valamilyen védőanyaggal bevont felületeken a makroszkóposan megfigyelhető anatómiai jegyek sokszor nem láthatóak. A pontos azonosításhoz többnyire mikroszkópos fafaj-meghatározásra van szükség.

3. A kutatómunka célja és újításai

Annak megvizsgálására, hogy egy műtárgy milyen fából készült, leginkább a műtárgy restaurálása során adódik lehetőség, mely többnyire a restaurátor feladata lenne.

A restaurátori munka sokoldalúsága szükségessé teszi, hogy a különböző kutatási területeken átlátható, rendszerező tanulmányok álljanak rendelkezésre.

Mindezek figyelembe vételével, a doktori értekezésemben bemutatott fajok mikroszkópos leírását átláthatóan, felvételekkel illusztrálva és magyarázva, külföldi és hazai szakirodalmi adatok egybegyűjtésével és egyeztetésével valamint saját tapasztalatok alapján mutatom be. A meghatározás megkönnyítésére fahatározó táblázatokat készítettem, a fafaj-leírásokban szereplő mikroszkópos jellemzőket pedig egységes rendszerben, felsorolásszerűen tárgyaltam, a diagnosztikai jellemzők összefoglalása mellett. A különböző fajok anatómiai jellegzetességeinek leírása mellett továbbá minden olyan információt összegyűjtöttem (elnevezések különböző nyelveken, szinonim nevek, rokon fajok, növényföldrajzi adatok, növekedés, termet, életkor, dendrokronológiailag vizsgált terület, fizikai jellemzők, fahibák, tartósság, felhasználási terület), melyek ismerete szükséges lehet a művek restaurálásához, illetve a mű keletkezési helyére, idejére, esetleg a művész személyére, szokásaira való következtetéshez.

4. Az európai képzőművészetben felhasznált fajok

Szakirodalmi adatok alapján összegyűjtöttem, hogy az európai táblaképfestészetben és szobrászatban mely területekre mely fajok használata volt jellemző. Ezen adatokat az I.2. fejezetben táblázatban foglaltam össze, így a különböző területek szokásai összehasonlíthatóak. A fajok leírásokban, egyes fajok adott időszakokra vonatkozó alkalmazása is említésre kerül. Az eredmények értékelésénél figyelembe kell venni, hogy a kutatások jelenlegi állása igen eltérő a különböző területeken, léteznek sokkal kevésbé vizsgált területek és a fennmaradt művek száma sem egységes, egyes vidékeken csak töredéke maradt meg az eredeti műalkotásoknak.

Általánosságban elmondható, hogy a helyben fellelhető fákat használták fel a fafaragók, táblaképfestők vagy ácsok. Bizonyos fajok, pl. cirbolyafenyő alkalmazásának, mely csak az Alpokban és a Kárpátok magasabb helyein honos, terület-meghatározó jelentősége van. Más fajok, mint pl. a tölgy használata a táblaképfestészetben, szinte egész Európában előfordult, de dendrokronológiai kutatásokból kiderült, hogy fában szegény vidékeken, pl. Németalföldön, nem helyi felhasználásról volt szó, hanem jelentős mennyiségben import tölgy anyagból dolgoztak. Ugyanezen okokból esett Rembrandt választása a kikötőkben hulladékanyagká vált valódi mahagóniból készült szivardobozokra (Klein 2005).

5. Történeti ökológia

A faj-meghatározási vizsgálat nemcsak területek, műhelyek, mesterek szokásairól számolhat be, hanem egy új tudományterületet, a történeti ökológia tudományát is segíthetik az eredmények. Egyes területekre, pl. a szicíliai erdők egyes egykori fajaira, csak tárgyi emlékek vizsgálatából lehet következtetni (Romagnoli et al. 2007).

6. A kutatómunka szerepe az oktatásban

A doktori értekezést úgy igyekeztem összeállítani, hogy a restaurátorok faanyagismeret oktatásában hasznosítható legyen. A fafaj-leírások értelmezhetősége miatt összefoglaltam a fenyők és lombos fák makroszkópos és mikroszkópos anatómiai jellemzőit, a fatest alkotóelemeinek jellemzőit, illetve művészeti példák bemutatásán keresztül a megjelenést, felhasználhatóságot és restaurálást befolyásoló fizikai tulajdonságokat.

Felhasznált irodalom

Klein 2005

Peter Klein: The use of Wood in Rembrandt's Workshop. Wood Identification and Dendrochronological Analyses. Van den Doen, Marieke – van Eck, Natasja – Korevaar, Gebrand – Tummers, Anna – Weststeijn, Thijs: *The Learned Eye: Regarding Art, Theory and the Artist's Reputation*. [online] Amsterdam, 2005, Amsterdam University Press. 28–37 p.

<http://books.google.hu/books?id=RWZZAQAAQBAJ&pg=PA28&lpg=PA28&dq=the+use+of+wood+in+rembrandt's+workshop+wood+identification+and+dendrochronological+analyses&source=bl&ots=6jpsBeYyQG&sig=C17IzE4VJOOplFLRz-B63Ulyt3g&hl=hu&sa=X&ei=I6jZUuDkEMmcyQPmjoHgDg&ved=0CC8Q6AEwAA#v=onepage&q=the%20use%20of%20wood%20in%20rembrandt's%20workshop%20wood%20identification%20and%20dendrochronological%20analyses&f=false> [2014.01.17.]

Romagnoli et al. 2007

Romagnoli, M. – Sarlato, M – Terranova, F. – Bizzarri, E. – Cesetti, S.: Wood identification in the Cappella Palatina ceiling (12th) century in Palermo (Sicily, Italy). *IAWA Journal*, Vol. 28 (2), 2007: 109–123. p.

Publikáció

Tuzson Eszter: A fafaj-meghatározás jelentőségéről. In Békési-Gaardánfalvi Magdolna – Kissné Bendeffy Márta – Szatmáriné Bakonyi Eszter szerk.: *Műtárgyvédelem 2011/36*. Budapest, 2013, Magyar Nemzeti Múzeum, 139–149. p.